

Kritik mot Östersunds tingsrätt i ett initiativärende angående utformningen av en underrättelse till den misstänkte vid begäran om offentlig försvarare

Beslutet i korthet: Under en förundersökning anmälde åklagaren till tingsrätten att den misstänkte hade begärt en offentlig försvarare. Tingsrätten underrättade den misstänkte skriftligen om att den preliminära bedömningen var att någon offentlig försvarare inte behövdes samt gav honom tid att anmäla om han fortfarande ville ha en försvarare och ange skälen för det. I underrättelsen skrev tingsrätten att den inte avsåg att meddela något särskilt beslut i försvararfrågan om den misstänkte inte hörde av sig. Tingsrätten kritiseras för utformningen av underrättelsen.

Initiativet

Jag genomförde den 15–17 februari 2012 en inspektion vid Östersunds tingsrätt. I samband därmed granskades bl.a. brottmålsakter. I fråga om handläggningen av mål B 2437-10 noterades följande.

Målet initierades genom att en åklagare gav in en framställan om förordnande av offentlig försvarare och uppgav att en för hot mot tjänsteman misstänkt person begärde att viss advokat skulle förordnas. Fem dagar senare skickade tingsrätten en underrättelse till den misstänkte i vilken bl.a. angavs att tingsrätten vid en preliminär bedömning inte funnit skäl att förordna offentlig försvarare. Den misstänkte förelades samtidigt, för det fall att begäran kvarstod, att senast viss dag skriftligen eller muntligen anmäla detta till tingsrätten och samtidigt ange skälen för begäran. Vidare angavs att om någon begäran inte kom in inom angiven tid skulle tingsrätten inte meddela något särskilt beslut i frågan. Sedan den misstänkte anmält att begäran kvarstod och angett skäl för detta, beslutade tingsrätten en dryg månad senare att förordna offentlig försvarare.

Från tingsrätten inhämtades att underrättelsen används i andra mål där en misstänkt under förundersökningen begär försvarare.

Jag beslutade att ta upp utformningen av den aktuella underrättelsen till utredning i ett särskilt ärende.

Utredning

Handlingar i tingsrättens mål tillfördes JO:s akt.

Därefter anmodades tingsrätten att lämna upplysningar om vilka rättsliga överväganden som gjorts inför utformningen av underrättelsen. Av upplysningarna skulle bl.a. framgå tingsrättens ståndpunkt vad gäller frågan om en begäran om offentlig försvarare under förundersökningen ska avgöras genom ett formligt beslut. Domstolen skulle vidare redovisa sin bedömning av vad som kommit fram.

Tingsrätten, genom lagmannen AA, kom in med följande yttrande.

Tingsrättens handläggning

Tingsrättens underrättelse till misstänkta som önskar försvarare bygger på den mall för underrättelse som finns i domstolarnas målhanteringssystem Vera. I den mallen står det så här: ”Tingsrätten har vid en preliminär bedömning funnit att Ni inte behöver någon offentlig försvarare. – Om Ni fortfarande vill ha en offentlig försvarare bör Ni skriva eller ringa till tingsrätten och anmäla detta. Ni bör då ange skälen för Ert önskemål.”

Vi har kompletterat med följande text: ”Tingsrätten har...offentlig försvarare. Om Ni...och anmäla detta senast...(datum ca 14 dagar framåt). Ni...önskemål. Inkommer inte någon sådan begäran från Er inom angiven tid, kommer tingsrätten inte att meddela något särskilt beslut i denna fråga.”

Vi har gjort tillägget för att vi efter den här tiden ska kunna skriva av målet om den här begäran är det enda som finns i målet och vi fortfarande gör bedömningen att någon offentlig försvarare inte ska förordnas. I dessa fall skrivs ett beslut om att begäran avslås samt beslut om målets avskrivning. Upplysningen om att tingsrätten inte kommer att fatta något särskilt beslut i frågan är alltså felaktig i denna typ av situationer.

I målet B 2437-10 fanns bara begäran om offentlig försvarare och sedan den nämnda blanketten skickats hörde den misstänkte av sig per telefon. Det ledde till att framställningen om försvarare bifölls.

Om däremot åtal redan är väckt och vi fortfarande gör bedömningen att försvarare inte ska förordnas fattar vi inget särskilt beslut i frågan, eftersom vi då ser det som att den tilltalade inte kvarstår vid sin begäran om offentlig försvarare. Detta gäller under förutsättning att den tilltalade inte svarar på tingsrättens föreläggande. Om däremot en begäran kommer in fattar vi naturligtvis ett formellt beslut i frågan. Vid en förfrågan till några andra domstolar har jag fått uppfattningen att de gör på samma sätt som vi, dock med utgångspunkt från ”Vera-mallen”.

Den här blanketten skickas naturligtvis inte ut i de fall vi genast gör bedömningen att den misstänkte har rätt till försvarare – då förordnas en sådan.

Bedömning

Den som begär offentlig försvarare ska naturligtvis få ett formligt beslut i den frågan. I de fall vi skickar ut den här blanketten och inte får något svar gör vi dock bedömningen att den misstänkte inte kvarstår vid sin begäran och då behövs inte heller något formellt beslut i frågan. Såvitt jag kan bedöma är detta ett vanligt sätt bland domstolarna att hantera den här frågan.

Vårt eget tillägg till blanketten är dock inte korrekt i den situationen att denna begäran är det enda som finns i målet. Vi kommer därför att ändra texten i denna skrivelse så att den stämmer med de verkliga förhållandena.

I ett beslut den 21 januari 2013 anförde *JO Lindström* följande.

Rättslig reglering

Enligt 21 kap. 3 § rättegångsbalken, RB, får en misstänkt person anlita en försvarare som biträde. Denna rätt är ovillkorlig och gäller vid alla brott, både vid huvudförhandlingen och under förundersökningen. Försvararen kan antingen utses av den misstänkte själv (privat försvarare) eller förordnas av rätten (offentlig försvarare). Om den misstänkte är anhållen eller häktad, eller om misstanken avser ett brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i sex månader, ska offentlig försvarare förordnas på begäran av den misstänkte (21 kap. 3 a § RB). Offentlig försvarare ska härutöver förordnas om den misstänkte är i behov av försvarare med hänsyn till utredningen om brottet, om det är tveksamt vilken påföljd som ska väljas eller om det i övrigt föreligger särskilda skäl med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till vad målet rör. För en misstänkt person som inte har fyllt 18 år har domstolen enligt 24 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare i vissa fall också en skyldighet att utse en offentlig försvarare.

Av 21 kap. 4 § RB framgår att offentlig försvarare förordnas av rätten. Frågan om offentlig försvarare ska tas upp till prövning av rätten om det görs en framställning härom eller om rätten av andra skäl finner anledning till det. Den misstänkte kan när som helst hos rätten begära att få en offentlig försvarare. Enligt 23 kap. 5 § RB åligger det förundersökningsledaren att göra en anmälan hos rätten, om offentlig försvarare ska utses för den misstänkte. En framställning från den misstänkte till förundersökningsledaren om offentlig försvarare ska omedelbart vidarebefordras till rätten (se JO 1964 s. 97).

Bedömning

Tingsrättens underrättelse till den misstänkte bygger på en mall som tingsrätten har tagit fram, vilken i sin tur bygger på en mall från målhanteringssystemet Vera. I tingsrättens mall och underrättelse anges bl.a. att tingsrätten vid en preliminär bedömning har funnit att den misstänkte inte har behov av någon offentlig försvarare och om den misstänkte fortfarande vill ha en offentlig försvarare ska han eller hon skriva eller ringa till tingsrätten och anmäla detta senast en viss dag. Vidare anges att om någon sådan begäran inte kommer in inom angiven tid, kommer tingsrätten inte att meddela något särskilt beslut i frågan.

Enligt min mening är en sådan underrättelse ändamålsenlig i de fall då en misstänkt person under förundersökningen har angett till polis eller åklagare att han eller hon önskar en offentlig försvarare under huvudförhandlingen. Det kan i dessa fall vara godtagbart att endast underrätta den misstänkte om tingsrättens preliminära bedömning, som då i första hand torde grunda sig på det påstådda brottets karaktär. Underrättelsen syftar i dessa fall till att ge den misstänkte möjligheten att ange om han eller hon fortfarande, även efter det att åtal har väckts, vidhåller sin önskan och utveckla skälen för sin begäran. Ett svar på en

sådan underrättelse blir därmed ett led i den bedömning av försvararbehovet som rätten enligt 21 kap. 4 § andra stycket RB har att göra självmant (jfr uttalanden i JO 1988/89 s. 30).

I nu aktuellt brottmål kom emellertid åklagaren in med en begäran om att offentlig försvarare skulle förordnas för den misstänkte under förundersökningen. En sådan begäran kan t.ex. vara föranledd av att den misstänkte inte vill medverka i förhör utan biträde av försvarare eller på andra sätt behöver hjälp med att ta till vara sin rätt under förundersökningen. Det är i dessa fall angeläget att rätten fattar ett skyndsamt beslut (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, oktober 2012, Zeteo, kommentaren till 23 kap. 5 §). Ett sådant snabbt besked i frågan underlättar för den misstänkte att förbereda sitt försvar och möjliggör för honom eller henne att, vid ett avslag från tingsrättens sida, överklaga beslutet och få det överprövat i högre instans i god tid innan förundersökningen avslutas. Delar av den nyss nämnda tingsrättsmallen kan även här vara användbara i vissa fall, främst då det står klart att förutsättningar för ett förordnande saknas på befintligt underlag. Detta förutsätter emellertid att domstolen, om den misstänkte inte efter viss angiven tid avhörs, meddelar ett formligt avslagsbeslut.

Mallen och den underrättelse som tingsrätten skickade ut till den misstänkte ger emellertid intryck av att något beslut inte överhuvudtaget, dvs. varken ett beslut om förordnande av offentlig försvarare eller ett avslagsbeslut, skulle fattas om den misstänkte inte hörde av sig. Det kan med hänsyn till bestämmelsen i 21 kap. 4 § RB emellertid inte åligga den misstänkte att, efter en sådan anmälan till rätten av förundersökningsledaren, vidhålla sin begäran för att få ett formligt beslut från rätts sida. Både förundersökningsledaren och den misstänkte har ett berättigat intresse av att snarast möjligt få ett besked i frågan. Underrättelsen var därför, som tingsrätten också medger i sitt remissvar, missvisande i denna situation.